

ρνδ'.

Αλλὰ χαίρειν ἑάσαντες τοῦτο τὸ παράδειγμα, λά-
βωμεν ἔτερον ἀμιγές τε καὶ θεῖον ὅλως. Αὐτὸ τὸ Καλὸν
τὸν πάντα κόσμου περιπολοῦν τε καὶ θάλπον, ψυχὴ ἀ-
γνῆ καὶ ἀτεχνῶς θείᾳ ἀμφελιγθὲν, ὡς οὐρανία αἰγλη
ἐν χρωμασιν ὑπὸ χειρὶ αὐτῷ ἀντηγάσθη, εἶδος ἀκή-
ρατον τῆς Θεοτόκου λαβόν ὅταν τις τὸ θεῖον κάλλος
τῆς Θεοτόκου τοῦ Ραφαὴλ ὄρῳ, αἰσθάνεται ἐνδον τὴν
ψυχὴν ὑπὸ πυρὸς τηκομένην καὶ διαχεομένην αὐτῷ
ὅλην, ὡς πέρ τινι συγγενεῖ ἐκυτῷ ὅντι καὶ τὸ κάλλος
τοῦτο αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ δι' ἀγνότητα μακάριον ὃν,
ἀλλὰ πενθίμως πως τὸ ἀνθρώπειον ἐπιβλέπον, ἀτελεύ-
τητόν εῖτι καὶ ἀπειρον, εἰς ἀπλέτου ὠκεανὸν φωτὸς καὶ
μακαριότητος ἡμᾶς ἀνάγον, ὡςπεροῦν καὶ ἡ γλυκερὰ τοῦ
Μοζάρτου φωνὴ εἰς τὰ ἀπέραντα κύματα τῆς θεσπεσίας
τοῦ Σύμπαντος ἀρμονίας ῥοΐδω τερῷ ἀναβιβάζει. Άλλο
ἡ τλήμων ψυχὴ πτεροφυήσασα καὶ εἰς ἵκανὸν ὕψος ἀν-
πτομένη, ἀπολείπεται τέλος, καὶ ἀπολειπομένη πενθεῖ
τε καὶ ἀνησυχεῖ.

"Οταν τὰς αἱθρίας κορυφὰς ὑψηλοῦ ὄρους ἀναβὰς,
τὸ ὅμμα μου εἰς τὸν χρυσόγλαυκον κόλπον τῆς μη-
τρὸς φύσεως βυθίζω, ὅλος τῷ κάλλει τούτῳ διαχέομαι
ἀμαρυγὴ δ' ἀστέρος εἰς ἀμαρυγὴν ἀστέρος ἀνάγουσα,
δεικνύει μοι τὴν ὁδὸν τὴν εἰς τὸ ἀπειρον ἀφανιζομένην.
ἀπειρον ἀγαθότητα, ἀπειρον δικαιοσύνην ἐν ἀπείρῳ
κάλλει καὶ ὁ Μιχαὴλ "Ἄγγελος κατ' ἐξοχὴν ἐκφαίνει
τὸ καλὸν ὡς ὑψηλόν· τοῦτο τὸ ἀπειρον καλὸν,
τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀπειρον τοῦτ' ἐστὶ τὸ θεῖον. Ή δὲ ψυχὴ
τοῦ ἀνθρώπου ἀκαταγέτως εἰς αὐτὸ καὶ ἀεὶ μετὰ μυ-
στηριώδους τινὸς ἀναμνήσεως, ὡς εἴς τι συγγενὲς φε-
ρομένη, τὴν θείαν γένεσιν ἐκυτῆς μαρτυρεῖ καὶ τὴν ἀ-

ρνε'.

Θανασίαν· ἀπολειπομένη δύμως αὐτοῦ πένθος τι αἰσθάνεται· αὕτη ἡ σφιδρὰ τῆς ψυχῆς ἔφεσις, ἡ ἐς πάντα πὸν αἰῶνα ἀπόλειψις καὶ ἡ συγείδησις τῆς ἑαυτῆς σμικρότητος ἀπεργάζεται ἐν αὐτῇ κύμανσιν, ἀνησυχίᾳν, πόθον ἀσθεστον, ὃν εἴ τις ἀν φόβον Θεοῦ ἀποκαλέσειεν, **ὅρθως** ἀν ἀποκαλέσειεν. ὁ γὰρ φόβος τοῦ Θεοῦ σχολῇ γε τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ ὡς ἀπό τινος διὰ παντοδύναμίαν φοβεροῦ ὄντος ἐμφύεται, ἀλλ' ὁ φόβος ὁ πρὸς τὸν θεὸν ὑπερβολὴ ἀγάπης ἐστίν, ὑπερβολὴ στοργῆς, ὑπερβολὴ θαυμασμοῦ πρὸς "Ον ἐρασμιώτατον, πανάγαθον, παντέλειον. — Ἐρωτῶμεν δὴ σῦν τὸν φιλοσοφοῦντα νῦν· τὴν ἐρασμίαν κόρην οἵδων ἡ τὴν Θεοτόκου τοῦ Ταφαῆλ ἡ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Μιχαῆλ Ἀγγέλου ἡ τὴν θείαν τοῦ θείου Μοζάρτου μελῳδίαν ἀκούσας, ἐπαθον ἄρα γε, ὅσα ἐν τῇ ψυχῇ μου ἐπαθον, τῇ διανοίᾳ, διαλεκτικῇ τινι τέχνῃ, συλλογισμοῖς πεισθείς; Ἡ ἔχοις ἀν με λόγῳ διδάξαι πάντα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ μου συμβαίνοντα; — Πάντως δή που, φαίη ἀν ὁ οὗτος φιλοσοφῶν. Ὁ γὰρ Νοῦς ὁ καθόλου τὸν πάντα αἰῶνα τείνει εἰς τὸ νοήσαι ἑαυτὸν, ἑαυτοῦ δὲ ἀπολειπόμενος πάσχει πάνθ' ὅσα σὺ ἐν τῇ ψυχῇ σου πέπονθας. — Ατάρ τοῦτό γε δός μοι πρὸς τὸ παρὸν, ὅτι ὁ Νοῦς ἀεὶ ἑαυτοῦ ἀπολείπεται. Ταύτην δὲ τὴν ἀπόλειψιν καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς συμβαίνοντα οὐκ ἔγωγε τῷ Νῷ ἀποδίδωμι. Ἐπεὶ λέγω τι Νοῦν, καθ' ὅσον νοεῖ. ὅταν δέ τι ὁ νοῦς νοῇ τρόπον τινὰ πάντοθεν περιλαμβάνει καὶ βασιλεύει ἐπικρατέστερος τοῦ νοούμενου γιγνόμενος· οὐ δὲ ἀν ἀπολείπεται, τοῦτό γε δῆλον ὅτι οὐ νοεῖ, ἀλλ' ἔγωγε λέγω συναισθάνεται· τὸ θεῖον ἄρα ὁ ἀνθρωπὸς συναισθάγεται, ἀλλ' οὐ νοεῖ. Τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν τῷ

ρυτό.

νῷ ἀποδίδωμι, τῇ δὲ συναισθήσει (α) τὴν θρησκείαν, ἢ δὴ ἀπὸ τοῦ ἀπείρου ὄρμωμένη εἰς τὸ ἀπειρον αὗθις τείνει. Αὕτη γάρ είστιν ἡ ἀσθεστος λαμπὰς, ἣν ὁ ἀνθρωπὸς

(α) Τὸ δὲ ἀνθρώπῳ θειότατον οὐχ ὁ νοῦς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἡ ἐνδοφυὴ τῇ ψυχῇ συναίσθησις, οὐπερ ὁ γενναῖος καὶ Θεῖος Πλάτων ἔκῶν ἀέκων συνείχετο, καὶ περ τὸ πᾶν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ ἀπονέμων. Ήδὲ φιλοσοφία αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὡς ἐκ τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου ὄρμωμένη καὶ ἐν αὐτῷ μένουσα, ἐν μὲν τοῖς ἐφικτοῖς, ἃ τοις τοῖς νοητοῖς τὴν πᾶσαν ἴσχὺν καὶ θεοιάτητα παρέχεται. ἐν δὲ τοῖς οὐκ ἐφικτοῖς, οἷον δὴ τοῦ πιθανοῦ πέραν μηδέποτε προβλέψινος, οὐ τελέως ἡμῖν τὴν ψυχὴν ἀποπληροῦ (Φαίδων), οὐπερ ἡ θρησκεία, ἡ τις ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς συναίσθησεως ἐκπορευομένη, θάλπει ἡμῖς καὶ ψυχαγωγεῖ καὶ πεποίθησιν τὴν ἐνδόμυσχον ἡμῖν ἐμποιεῖ. τὴν τε εὔδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου σχολῇ γε ἡ διάνοια καὶ εἰς ἄκρον ἡσκημένη παρασκευάζει, ὡς ὁ Θεῖος Πλάτων ἔχετόν πως παρανοῶν κατ' ἔθος λέγει, ἀλλὰ τὴν εὔδαιμονίαν καὶ μακαριότητα ἐνεργάζεται ἡμῖν ἡ τῇ διανοίᾳ ἵερωτέρα συναίσθησις, ἡ τῇ ψυχῇ γαλήνη, θυμοδία, διάχυσις μετὰ πένθους τινὸς ἀναμεμηγμένη. Συμπάθεια, εὔσπλαγχνία, σύγαπη, φιλία, ἔρως, ἔφεσις τοῦ καλοῦ, ὑψηλοῦ, ἀγαθοῦ, ὁ φόρβος ὁ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συνελόντι εἰπεῖν, πάνθ' ὅσα τὴν τοῦ ἀνθρώπου γλυκερὰν εὔδαιμονίαν καὶ μακαριότητα ἀποτελεῖ, οὐκ ἐκ τῆς ἡσκημένης διανοίας πορίζομεθα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἥθους, τῆς ἐσωτερικῆς συναίσθησεως. Συναίσθησιν δὲ λέγοντες, οὕτι πάθος λυρικὸν νοοῦμεν τὴν ψυχὴν ἀποχαυνοῦν, ἀλλὰ τὸ ὕψιστον πτέρωμα ψυχῆς ἐνεργούσης καὶ τῶν κρατίστων ποθούσης, ἃ τις τῇ διανοίᾳ ἃ τοις τῇ ὑγιεῖ φιλοσοφίᾳ ἐλλαμφθεῖσα, χαλινοῖς τρόπον τινὰ ἔχεται καὶ οὐ θεουργικῶς τῷ ἀνεφίκτῳ ἐπιβίλλει. τὴν ἔκστασιν γεραίρουσα.

Εἰ δέ τινι δόξω ἀτοπα ὅλως λέγειν τὸν νοῦν τῇ συναίσθησι τρόπῳ τινὰ ὑπόβιβάζειν, καὶ ταῦτα, φαίη θάν, πάντων εἰδότων

παρὰ τοῦ παναγάθου Πατρὸς, ἀμα γενόμενος, ἔλαβε. Ταύτη δὲ τῇ θείᾳ λαμπάδι τὸ προσφιλές τεχνίον φωταγωγεῖ ἐαυτὸν, διὰ τοῦ ζόφου τοῦ σκοσμικοῦ λαβυρίνθου

ὅτις ἡ συναίσθησις αὐτῷ δὴ τῷ νῷ προλήψεων καὶ πλάνης ἀπαλλαγεῖσα, ἀγνὴ οὖτω καὶ θείᾳ ἡμῖν ἐμφαίνεται· ἐδῶ αὐτῷ, ως οὐκ ὅν εἶχαιμε αἴρει καὶ αὔτος ἐν νῷ λαβεῖν, δι' ἣν ποτε αἰτίαν τὸ καθαῖρον καὶ ἀγνέζον τίγουν τὸν ἄλλοθέν ποθεν περὶ τὴν ὑψηλὴν συναίσθησιν πεπυκνωμένον γνόρον διελύον θειότερόν ἐστιν αὕτης γε τῆς συναίσθησεως κατ' οὐσίαν· οὐδὲ μίαν γάρ πειθὼ δι λόγος οὗτος ἐμοὶ ἐνεργάζεται· καὶ γάρ καὶ δι νοῦς τιμιώτερόν τι πάντως τῆς αἰσθήσεως διμολογούμενος, οὐχ ἡσσον ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ἐγειρόμενός πως ἐνεργεῖ ἀεί. εἰ μὴ γάρ αἰσθησις ἦν, ἀργὸς ὅν καὶ ἀδρανῆς ἔμεινεν. (*) Διὰ τοῦτο ἄρα δίκαιοις ὃν εἴημεν τὴν αἰσθησιν τιμιωτέραν τοῦ νοῦ προειρούρειν; Ἀλλὰ ῥητέον αὕτης ὅτι πέρι ὅν μέτρῳ συναίσθησεως βεταλαγγάνῃ οἱ ὄντως ἀνθρώποις τὸν ἀνθρώπον τιμῶσιν, οὐχὶ δὲ τῇ ἡσαγμένῃ διενοίξῃ. Καὶ δοσοις δὲ τῷ νῷ μάλιστα χαίρουσι,

(*) Ἔνιοις δὲ καὶ πολλοί γε πρότερόν τε πρὸς ταῦτ' ἀντεῖπον καὶ νῦν ἔτις ἀντιλέγουσιν, ιδίαν τινὰ ἐνέργειαν καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν αὐτάρκη τῷ νῷ ἀποδιδόντες χωρίς τινος ἐπικουρίας ή ἀφορμῆς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθήσεων, ἀφ' ἐαυτῆς δὲ δρμωμένην. καὶ ταῦτα τὰ ἔκπαλαι πολλαχῇ τε καὶ παγκάλως εἰρημένα ἐν ῥᾳθυμίᾳ νῦν δὴ αὖθις φύροντες οὔτω τὴν ψυχὴν εὑφραίνονται, ὡς οὐδὲν χρῆμα. ὑπὲρ φιλοσοφίας γάρ οἴονται καὶ ἄλλων θερῶν πραγμάτων τὰ κράτιστ' ἀπολογεῖσθαι. Ἐλπίζομεν μέντοι ἐν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ τῷ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν ὡς διὰ βραχυτάτων ἀποδεῖξειν, δύσον ἀκροσφαλῆς τε ἀμφα καὶ γελοίχη πλάνη αὐτῶν πέφυκεν. ἀλλ' εἰπερ τι ἀλλο καὶ τάδε εἰς τὸ ὑγιῶς φιλοσοφεῖν προοιμιαστέον· πρῶτον μὲν γάρ διειδεύποτε οὐδὲχρυσός οὐδὲ διεισθεῖστι δρᾶν μὴ κινηθεῖς πως πρότερον ὑπὸ μᾶς ή πλειεύνων ἀμφα αἰσθήσεων· εἴτα δὲ πᾶν διτις νοεῖ καὶ δημιουργῶν ἔοιχε, καὶ τὸν αλογίαν τοῦδε τοῦ δρατοῦ πάντως νοεῖ τε καὶ δημιουργεῖ. — ἀλλὰ μενέτω τις τὸν λόγον, λέγω, οὖπερ ἄρτις ἐμνήσθημεν.

ρυν'.

διερχόμενον καὶ εὑρίσκει τὴν ἑλικτὴν ἀτραπὸν, ἢ πρὸς τὸν φιλόστοργον πατέρα αὖθις ἀνάγει. οὕτως ὁ ἡθικὸς κόσμος φωτίζεται τε καὶ καλλύνεται. — ὁ Θεὸς οὐχὶ δὲ ἐμὲ, ὁ φιλόσοφε, ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς οὐχὶ ἐν ἐμοί. οὐ ταῦτὰ ἄρα ἡ φιλοσοφία τῇ θρησκείᾳ ὑπάρχει. Ἀλλ᾽ εἰ μὲν τὴν φιλοσοφίαν τῷ νῷ ἀποδίδομεν, νοῦν δὲ λέγοντες νοοῦμεν Τι, καθ' ὅσον περ νοεῖ, ἐντονώτερον ἐροῦμεν ὅτι πᾶν ἄρα ἄλλο τί ἐστιν ἡ φιλοσοφία καὶ πᾶν ἄλλο ἡ θρησκεία. Χωριστέον τοίνυν κατ' οὐσίαν τὴν θρησκείαν, ὡς ἔτερόν τι δν, τῆς φιλοσοφίας· οὕτω γάρ ἐκάτερον τὴν οἰκείαν ὁδὸν εἰς ὅφελος τῆς ἀνθρωπότητος βαδιεῖ.

"Ωστε ἀποτείνοντες νῦν τὸν λόγον πρὸς τὸ ἔτερον γένος τῶν φιλοσοφούντων, λέγομεν ὅτι εἴ τινες ἀπορίαι περὶ ψυχῆς, ἀθανασίας, Θεοῦ καὶ τῶν τοιούτων ἐν φιλοσοφίᾳ ἀναφύονται· οὐδὲ ὅπωςτειοῦν δίκαιοι ἀν εἶησαν τοὺς ἀποροῦντας σχετλίους τινὰς καὶ τῶν θείων ἀμελεῖς ὑπολαμβάνειν· ἐπεὶ ἡ τοῦ φιλοσόφου διάνοια οὕπω τελέαν καὶ ἀκράδαντον πίστιν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ ἐνστάζει, ἀλλὰ μόνη ἡ θρησκεία.

"Ο θεῖος Πλάτων ἐν Φαίδωνι (σ. 85, Γ.) ὕδε πως λέγοντα τὸν Σιμμίαν εἰςάγει· «Καὶ ἐγὼ τέ σοι ἐρῶ ὅτι πορῶ, καὶ αὖ δε, ἢ οὐχ ἀποδέχεται τὰ εἰρημένα. Ἐμοὶ

λανθάνουσιν ἔχοτας τῷ μέτρῳ τῆς συναισθήσεως τὰ πάντα μάλιστα κρίνοντες, καὶ ἀρχιτεκτονικὸν καὶ ἀγαλματοποιὸν καὶ ζωγράφον καὶ μουσικὸν καὶ ποιητὴν καὶ πάντα ἄνδρα καλόν τε καγκαθόν. Τῷ μέτρῳ τῆς συναισθήσεως τὸν ἀνθρωπὸν μακριζομεν πάντες ταύτη γάρ εὐδαιμονες γεγνόμεθα, τὸν νοῦν ἐπίκουρον λαμβάνοντες.

γὰρ δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, περὶ τῶν τοιούτων ἕσως ὡς περ
καὶ σοὶ, τὸ μὲν σαφὲς εἰδέναι ἐν τῷ νῦν βίῳ ἢ ἀδύνατον
εἶναι ἢ παγγάλεπόν τι, τὸ μέν τοι αὖτα λεγόμενα περὶ<sup>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΤΡΟΣ ΤΟΝΤΑΚΙΝΟΣ</sup>
αὐτῶν μὴ σύχι παντὶ τρόπῳ ἐλέγχειν καὶ μὴ προσφί-
στασθαι, πρὸ γὰν πανταχῇ σκοπῶν ἀπείπῃ τις, πάνυ
μαλθακοῦ εἶναι ἀνδρός δεῖν γὰρ περὶ αὐτὰ ἐν γέ τι
τούτων διαπράξασθαι, ἢ μαθεῖν ὅπῃ ἔχει ἢ εὑρεῖν, ἢ, εἰ
ταῦτα ἀδύνατον, τὸν γοῦν βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων
λόγων λαβόντα καὶ δυνεξελεγκτότατον, ἐπὶ τούτου ὁ-
χούμενον, ὡςπερ ἐπὶ σχεδίας κινδυνεύοντα διαπλεῦσαι
τὸν βίον, εἰ μὴ τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνό-
τερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θείου τινὸς
διαπορευθῆναι.»

Καὶ ὁ ἱερώτατος τῶν ποιητῶν ὁ Δάντης (α) ἐν
τῇ θείᾳ καὶ ωμῷ δίᾳ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς φιλοσο-
φίας ἐγγιγνομένην ἥμεν μάθησιν πρὸς τὸ ἀμυδρὸν καὶ
ἀτελὲς τῆς σελήνης φέγγος ἀφομοιοῖ, ὅπερ δύναται
μὲν ἥμᾶς τῶν ἐν γνόφῳ ἀμαθίας εἰκῇ φυρομένων κρείσ-

(α) Βρανδίσιος ὁ σοφὸς ἐν τῇ ἀξιολογωτάτῃ ἴστορίᾳ τῆς
παρ' Ἕλλησί τε καὶ Ρωμαίοις φιλοσοφίας (Τ. Α. σ. 10.) ὅδε
πως ἀποφαίνεται λέγων, ὅτι δέν μὴ ἀκριβῶς πάνυ τὰ φιλο-
σοφικὰ δόγματα μελετήσῃ, ἀπερ ἐν τοῖς ἀθανάτοις τοῦ Δάντου
ἀσμασι συνυφασμένα ὑπάρχει, σχολῇ γένεσις δὲν τὴν τῆς σχο-
λαστικῆς φιλοσοφίας φύσιν τῇ δικνοίᾳ ἐς δέον λαβεῖν. προσ-
θείτεν δὲ δέν ἥμεταις γε καὶ τόδε, δέν οὔδε τὸν χαρακτῆρα τῆς
δλητικῶν νεωτέρων φιλοσοφίας, οὐδὲ τὴν κατ' ἐξοχὴν
Γερμανικῆς ἀκριβῶς δέν τις νοήσειε, τὰ τοῦ διαιμονίου ποιητοῦ
ἀγνοῶν, καὶ γὰρ καὶ τὸ κατ' ἐναντίωσιν ἀπό τινος ἄλλου προ-
ελθὸν γνοῖν δέν τις ὡς ἀληθῶς, ἐπειδὰν καὶ τὴν ἐκείνου φύσιν,
ἐξ οὗ περ προῆλθε δεόντως ἐννοήσῃ.

ρέ'.
.

σονας ποιεῖσαι, ὡςπερ τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς σοφοὺς τοὺς πάλαι, ἀλλ' οὐ τελέως ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀποπληροῦ, τῆς ὑψίστης Ἀληθείας ἀεὶ σφόδρ' ἐφιεμένην. τῷ γὰρ τῆς σελήνης φέγγει ἦτοι τῇ φιλοσοφίᾳ οὐχ οἶοί τέ ἐσμεν εἰς ἀληθῆ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ θέαν προσαναβῆναι· ἡ γὰρ σελήνη φέγγος μέν τι νυκτὸς ἀμυδρὸν διαχέουσα ἐστιν, οὐ μέντοι καὶ σέλας λαμπρὸν λευκῆς ἡμέρας. καὶ τὸ λυκόφως δ' αὐτῆς οὐδὲ ἔκταρ πρὸς τὴν ῥιδόχρουν ἡῶ τοῦ ἀείδίου βίου βάλλει (α). Τὴν δὲ τελείαν καὶ ἀμεσον τοῦ ἀληθοῦς γνῶσιν ἦτοι τὴν ἀνωθεν ταῖς ἀγναῖς τῶν ψυχῶν γιγνομένην ἐπίπνοιαν, ὅσαι τὴν ἀπλανῆ ἐτράποντο ἀνοδον τὴν εἰς τὸν Πατέρα τῶν φώτων ἀνάγουσαν, ἀφομοιοῖ πρὸς τὸν ἔτερον τοῦ οὐρανοῦ ὁφθαλμὸν τὸν τέλειον ἦτοι τὸν αἰγλήντα ἥλιον. Οὗτος ὁ "Ηλιος ἀγγέλων τε καὶ δικαίων, ἡ φωτοβόλος τῆς Ἀληθείας πηγὴ αὐτὸς ὁ Πάνσοφος Θεός ἐστιν ὁ τῇ ἀνθρωπικῇ ψυ-

(α) Ἔπιθι Purgatorio, canto VII, 43 x.φ.ξ. ἔτι δὲ canto III, 34.

Matto è chi spera, che nostra ragione
possa trascorrer la 'nfinita via,
che tiene una Sustanzia in tre Persone.

State contenti, umana gente, al quia ;
chè se potuto aveste veder tutto,
Mestier non era partorir Maria ;
E disiar vedeste senza frutto
Tai, che sarebbe lor disio quetato,
Ch'eternalmente è dato lor per lutto :
I' dico d'Aristotile, e di Plato,
E di molti altri ; — e qui chinò la fronte ;
E più non disse; e rimase turbato.

ρέα'.

χῇ τὴν Θρησκευτικὴν συναίσθησιν ἐμφυσήσας. 'Ο τῆς
Ἀληθείας Ἑλιος τοῖς μὲν θυγητοῖς τοῖς ἐνθάδε βιβεῖσιν
ἀνατέλλει τε ἐγαλλάξ καὶ δύεται, ἀλλὰ τοῖς ἐν σύρανῳ
ἀγαλλομένοις ἀνέκλειπτον σέλας παρέχει. Λάμψις δέ
τις ἀπὸ τῆς θείας Ἀληθείας οὐα τέ ἐστι τὸν ἐν ἡμῖν φευ-
δῆ καὶ ἀπότοπον φόβον ἀμωργέπως κατευνάζειν· καὶ παν-
τάπασι δὲ ὁ φόβος οὗτος ἐξαλείφεται, ὅταν ἡ ψυχὴ ἡ-
μῶν ὅλη φόβου Θεοῦ ἀνάπλεως τυγχάνῃ, ὥσπερ ἡ τῆς
Μακαρίας παρθένου τῆς ἐν Χριστῷ ἐρωμένης τοῦ θεο-
τάτου τῶν ποιητῶν (α). αὕτη ἡ διαστολὴ τῆς Θρησκείας
ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ἀθέσφατον βάθος Ἀληθείας ἔχει.
Ἡ δὲ γνῶσις καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡ τοῦ καθόλου Ἀλη-
θοῦς μέθεξις διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Θρησκείας τῷ
σωματικῷ τε ἀμα καὶ ψυχικῷ ὑγιεῖ, τῷ ἀμερίμνῳ καὶ
εὔτυχεῖ ἀνθρώπῳ προῖσενεῖται, καὶ τὴν ὅλην δὲ εὐδαιμο-
νίαν καὶ μακαριότητα αὐτοῦ ἀποτελεῖ, ἣς περ φύσει δρέ-
γεται. "Ορα συμπόσιον Δάντου κεφ. αν', κ. φ. ៥. —

Οὕτω μὲν οὖν Πλάτων τε καὶ Δάντης οἱ δαιμονιώτα-
τοι τῶν θυγητῶν ἀπάντων ἀποφαίνονται.

'Αλλ' ὁ νοῦς οὐδὲ ἔαυτόν ποτε τελέως ἀποπληροῖ, τοῖς
γ' ἔαυτοῦ νόμοις χρώμενος, καὶ γὰρ ἀν παντὶ φιλοσόφῳ

(α) Όσον δὲ γριττιανικὴς οὗτος ἔρως τοῦ Πλατωνικοῦ δια-
φέρει! Παρὰ Πλάτωνι γάρ δὲ ἔρως, καὶ περ θεῖος ὁν, οὐκ εἰς
τελέαν μακαριότητα τελευτᾷ. Όσην δὲ βοπὴν δὲ ἔρως οὗτος τοῦ
Δάντου ἐπὶ τῆς συναίσθησεως καὶ φαντασίας τῶν μετερον ζω-
γράφων ἕσκησεν! ἐκ τοιαύτης ὑψηλῆς συναίσθησεως ἀθάνατα
ζωγραφικῆς μηνημεῖα εἰς φῶς προτίθεται. Παραπλήσιον δὲ ἔρωτας
καὶ δικαιόλα Αἴγγελος ἦσε τε καὶ ἐζωγράφης καὶ συγνοὶ ἀλ-
λοι τῶν ἐνδιδόντων ἱταλῶν.

ια'.

ρέστη.

ἔχοι τις ἀν καὶ περὶ τῶν κρατίστων τὸν πάντα χρόνον ἀντιλέγειν. Φέρε γάρ· ὁ φιλοσοφῶν ἀνθρωπος οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἔχει ἀν τὴν τοῦ Δημιουργοῦ ιδέαν, φέρ' εἰπεῖν πορισθῆναι ἡ ἐξ αὐτοῦ τοῦ δημιουργήματος καθολικώ-,
~~καὶ τὰ νοούμενα.~~ Τούτου δὲ τριγῇ ἐκφαινομένου, τριγῇ
~~καὶ τὸ θεῖον~~ ὁ ἀνθρωπος συεῖόν τι ἀνέκαθεν ἐλάτρευσε·
~~καὶ γὰρ τὸ δημιούργημα ἀντὶ τοῦ θείου ἐξέλαβεν.~~ Πρῶτον μὲν τὸν γλαυκὸν τοῦτον καὶ μεθ' ἡμέραν φωτὶ ἀπλέτῳ ἐιαχεόμενον θόλον, νυκτὸς δ' ἀστέρων ἀμαρυγαῖς μυρίων μυριαχοῦ σιγῇ αὐγαζόμενον καὶ τὸν ἀνθρωπον εἰς θαυμασμὸν καὶ ἔκπληξιν μαστηριώδη, ἀθέεσφατον κινοῦντα· αὕτη ἔστιν ἡ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστέρων, ὡς θείων ὅντων, λατρεία, ἐξ ᾧς γε ὑστέρῳ χρόνῳ λυθεῖσα ἐπιστήμη καλλίστη ἐγένετο ἡ ἀστρονομία. Εἶτα δὲ νεφελῶν σκιὰς δονουμένων παντοίας, θυέλλας τε καὶ ὅμορους σὺν ἀστραπαῖς τε καὶ βρονταῖς καὶ ὅσα ἄλλα θαυμάσια ἐν τῷ περιέχοντι συντελεῖται, τὸν ἐν ἀέρι ὑδρόγειον, ἥλιολαμπῆ πλανήτην ἐλάτρευσε, παντοῖα ζώων καὶ ζωϊκῶν ὅντων εἴδη πανταχοῦ ἐναλλάξ κατὰ τὴν καλλίχορον τῶν ἀγλαῶν καὶ σεμνῶν ὥρῶν ἐναλλαγὴν προφαίνοντα, γαλήνην, θυμηδίαν ἡ ταραχήν τε καὶ φόβον τῇ κυμαίνοσθη τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ ἐνεργαζόμενα. Αὕτη δ' ἔστιν ἡ χθονίων θεῶν λατρεία (α). ἀμφο-

(α) Ὁ πανάγιος Δημιουργὸς εὑθὺς ἐξ ἀρχῆς θεῖον πνεῦμα τῷ ἀνθρώπῳ ἐνεφύσασεν, ἀρχὴν ζωῆς ἀνθρωπικῆς, ἥγουν ἥθικῆς τε καὶ θρησκευτικῆς, καθ' ᾧ γε μάλιστα τῶν λοιπῶν ζώων διαγιγνώσκεται. Τοῦτο τὸ θεῖον πνεῦμα, τὴν ἀρχὴν τῆς θρησκείας, ἥτις τὴν ἀνθρώπῳ ιδιαίτεραν φύσιν ἀποτελεῖ, οὐ πάρετοῦ δημιουργήματος, τῆς φύσεως ἐλαβεν, ὃς τινὲς φάσιν, ἀλλὰ παρ'

πέραις δὲ κοινὸν ὄνομα κοσμικὴ λατρεία. Τρίτον δὲ ὁ ἀνθρωπος ἐν κοινωνίαις ἡδη ἀμωμέπως κατηρτισμέναις συναρμοσθεὶς καὶ τὸ κοάτος τῆς ἀνθρωπικῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἕργων θαυμάσας, τὰ μὲν ἀνθρώπεια ὡς Θεῖα ἐξύμηντε, τοῖς δὲ ἐν τῇ φύσει γιγνομένοις φύσειπως

αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ. Τοῦτο τὸ ἐνδοφυὲς πνεῦμα ἡρμήνευσε μόνον διὰ τῶν ἐν τῇ φύσει γιγνομένων. Ἐλλ' ἐν ὅσῳ χρόνῳ δὲ ἀνθρωπος τοῖς περὶ τὴν γῆν γιγνομένοις φυσικαῖς ἀνάγκαις, οἷον προεπορπτημένος ἦν, παντοῖως ἐπιτρεπτόμενος, κύμανσιν καὶ θεότητιν καὶ μέριμναν καὶ λύπην καὶ ἡδονὴν ἡσθάνετο· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον πνεῦμα λανθάνον τρόπον τινὰ καθηῦδεν οὐ μέν τοι ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἐπει γὰρ τάχιστα τὰ τοιαῦτα πάθη ἀμωμέπως σιγάσας, πόρον ἔξευρὼν, εἰς τὸν αἴθριον οὐρανὸν ἀμα τῇ πρώτῃ γαλήνῃ καὶ ἡρεμίᾳ ἀνέβλεψε, τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον πῦρ ἐξαφθὲν ἀνέφλεξε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ τρόπον τινὰ ἔτηξεν ὅλην. Καὶ ἡ ψυχὴ διεχύθη αὐτίκα τῷ φωτὶ τῷ ὅρατῷ καὶ ἀπλέτῳ. Πρὸς γὰρ τὸ φῶς δὲ ἀνθρωπος ἀκατασχέτως φέρεται, ὡς περ ἡ χρυσαλλίς, ἵν ψυχὴν οἱ πάλαι ἐκάλουν. Διὸ καὶ τὰ Ἰνδοευρωπαϊκὰ φῦλα τὴν τοῦ φωτὸς αἴγλην Θεὸν προστον ὕμηνταν, ὡς που καὶ τὸ ὄνομα Θεὸς ἐμφαίνει, τὸ λαρπρὸν, αἴγλην, φωτεινὸν σημαῖνον. Οὕτως οὖν ὁ ἀνθρωπος, τεῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος ἐξοδον καὶ διάχυσιν λαβόντος, πάντῃ ἀλλαγῇ νῦν προέβλεψε πρὸς τὰ ἐν τῇ γῇ γιγνόμενα καὶ οὐχ ὡς τὸ πρῶτον, ἥντις ἀνάγκη φυσικῆ ἐμπεπεδημένος αὐτοῖς ὑπῆρχεν. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ πνεῦμα τὸ θεῖον διάχυσιν καὶ βούν εὔχερη ἡδη δι' ἐθισμόν τινα ἔλαχεν. Καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἡδη γιγνόμενα πρὸς τὰ ἐν οὐρανῷ συνδυάσας εἴτε ὡς ὅμογενῆ καὶ φίλια, εἴτε ὡς ἐτερογενῆ καὶ πολέμια, ὡς θεοὺς εὔεργέτας ἡ διετήρας ἐλάττευσεν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς τὴν τῶν ἐν οὐρανῷ φαινομένων λατρείαν τῆς τῶν ἐπὶ γῇ γιγνομένων προετάξαμεν.

ρέδ'.

ἀνθρωπικώτερον εἶδος περιήψε, τρόπον τινὰ ἔαυτὸν ἀποθεώσας. Αὕτη λατρεία τῶν ἴστορικῶν λεγομένων Θεῶν.
Ἔνδη δὲ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τῆς ὑψηλῆς συναισθήσεως
ἐκλυόμενος καὶ ὀσημέραι κρείσσων ἐκυτοῦ γιγνόμενος,
τοῦ δὲ εἰδέναι φύσει ὀρεγόμενος, ἐν μιᾷ ἐκάστῃ τῶν
προειρημένων φάσεων τοῦ ὄντος ἐναντιότητας ἤρξατο
ἔνορχην πρώτην μὲν τὴν ὀργανικὴν, ἀρρένος, θήλεος
σθένους, ἀσθενείας. Ταύτη δὲ συνῆψε τὴν ἡθικὴν, ἀ-
γαθοῦ, κακοῦ· μακαριότητος, ἀθλιότητος. Τρίτην δὲ
τὴν μεταφυσικὴν λεγομένην, ἐξ τῆς γε ὠρμήθη κυρίως
τε καὶ καθόλου φιλοσοφεῖν, οὐσίας, γενέσεως· ψυχῆς,
σώματος. Νοῦ, φύσεως· εἶδους, ὕλης. ἐπὶ δὲ τούτων
πασῶν τὴν καθόλου ἐναντιότητα· τοῦ Ἐνὸς πρὸς τὰ
πολλὰ· τοῦ Ἀπείρου πρὸς τὸ πέρας ἔχον.

Ἔδ' οὖν φιλοσοφία, τὸ λεγόμενον διὰ πυρὸς καὶ ὕ-
δατος διελθοῦσα, ἐν τῷ Ὁν ἀπαν εἰποῦσα, δρθῶς εἶπε·

Οσα μὲν ὁ Κρεӯζέριος περὶ τῆς ἐν Ἑλλήσιν (Πελασγοῖς) ἀρ-
χῆς τῆς θρησκείας λέγει, τὸν Ἡρόδοτον καὶ Παυσανίαν ἐπιμαρ-
τυρόμενος, οὐ πολλὴν τινα δύναμιν ἔχει τανῦν (ὡς καὶ ἀλλα-
χοῦ ἥδη ὑπῆνεξάρεθα), ὅπότε ἡ περὶ τὰ τοικῦτα ἐπιστήμη κα-
θολικωτέρα πως κατέστη. Ἀλλὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Κρεӯζέρου,
μάλιστα δὲ ἡ γαλλικὴ μετάφρασις αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀξιολο-
γωτάτων σημειώσεων τοῦ σοφοῦ Γιγνιώτου θησαυρὸς ἀνεξάν-
τλητος γνώσεων ὑπάρχει. *Religions de l'antiquité*, par J.
D. Guigniaut. Ἐπιθ. τόμου A. Μέρος α' σ. 1 κ. φ.ξ. — Μέ-
ρος β'. σ. 523 κ. φ.ξ. — Ετι δὲ Μενεζερίου « ἴστορίαν τῶν
θρησκευμάτων. » T. A. Ειρηλίου 6^{ου}, τμῆμα α'. — Έν πολλοῖς
ἀρέσκει ἡμῖν πάνυ τὸ τοῦ Στουρίου. Τὸ δὲ τοῦ Βενιαμίν Κων-
σταντίου οὐκ ἀλίγον παραβλάπτει ὁ ὑπερβολικὸς ἄμα καὶ ἀ-
καίριος κατὰ τῶν Ἱερέων ζῆλος.

ρέε'.

τοῦτο δ' ἔστι τὸ δημιούργημα· ἐκ τούτου δ' ὡς ὅλου ὁ-
φείλει νῦν ἡ φιλοσοφία τὴν ὡς ἔγγιστ' ἀληθῆ ιδέαν
τοῦ Δημιουργοῦ ὄρισασθαι (α). πάντα ἄρα τὰ ἐν τῷ
δημιουργήματι ὁφείλει πρότερον ἐν νῷ ὡς ὅλον τι συλ-
λαβεῖν καὶ ἐκ τούτου τὸν Δημιουργὸν εἰκάσαι, ἀλλως
γάρ ἀμήχανον κατ' αὐτοῦ τἀληθὲς εἰπεῖν. Τηλικοῦτον
δ' ἐπιχείρημα οὐκ ἀν εὐλόγως παντὶ ἀνδρὶ ἀνήνυστον
εἶναι δόξειεν; — Καὶ διὰ πολλούς γε λόγους, ων ῥητέον
μοι ἐνταῦθα ἔμβραχυ τοὺς ἐφεξῆς.

Πρῶτον μὲν οὖν νοεῖν τι λέγομεν, ὅταν ὁλοσχερῶς
αὐτὸ τῷ νῷ πάντοθεν περιλαμβάνωμεν, πᾶσάν τε τὴν οὐ-
σίαν αὐτοῦ καὶ πάντας τοὺς νόμους, καθ' οὓς περ ἐγένετο,

(α) Εἴς τι γένος ἀνθρώπων πᾶν τὸ ὑπάρχον μηδὲν ἄλλο εἶναι
οἰούμενων ἢ ὡς ἔπος εἰπεῖν τυχαίαν συγκέντευτιν καὶ ἀνάμεξιν
οὔτισιν ἐνύλων τὸ πλῆθος ἀναρθρωτῶν· καὶ τῇ δόξῃ ταύτῃ οὐκ
ἐν ὑποθέσεως μέρει χρωνται, ἀλλὰ μάλα στέργοντες ἐμμένουσι·
τούτοις οὐδ' ὁπωςτιοῦν φιλοσοφεῖν ἐθέλουσι· φιλοσοφεῖν γάρ εἴτε
ἐσωτερικόν τινα καὶ ἀναγκαῖον συνειρμὸν τῶν ὄντων πρὸς ἄλ-
ληλα ἐπιζητεῖν. Εἴτε δὲ καὶ ἄλλο γένος ἀνθρώπων πᾶν τὸ
κατ' ἀνθυπόστασιν ὑπάρχον καὶ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτῶν, ὅπερ
δρᾶσι καὶ ψηλαφῶσι, μηδὲν ἄλλο εἶναι ἀποφανορένων ἢ φάντα-
σμά τι ψηλὸν ὑπὸ τῆς ἐκάστου νοητικῆς δυνάμεως ἀναπλασό-
μενον, αὐτὸ καθ' αὐτὸ μηδεμῶς ἀληθείας μεταλλαγχάνον· ἀλλὰ
καὶ τούτους χαίρειν ἐῶμεν· εἴπει καὶ οὗτοι οὐκ ἐθέλουσιν ὡς
ἀληθῶς φιλοσοφεῖν· πᾶς γάρ ἀνθρωπὸς φιλοτοφῶν ἐκ τενὸς ἐ-
σωτερικῆς ἀνάγκης δρμάται τοῦ εἰδέναι, ὃς αὐτὸς ἔγει πρὸς
τὸν κατ' ἀνθυπόστασιν κόσμον. Ἀμφοτέρες δὲ ταύτας τὰς
δόξας εἰκότως ἀν τις τὰς δύο ἐσχάτας ὑπερβολὰς ἀποκαλέσεις
τῶν Ἄλοσοφιστῶν καὶ τῶν ἴδεολόγων.

ρέει·

συντηρεῖται, δρᾷ τε καὶ πάσχει. Ἐλλὰ τοῦ μὲν ὄντος
καθόλου ἀπείρου ὄντος, τῆς δὲ ἡμετέρας πείρας, ὅσα
γε τὰνθρώπεια, τὸν πάντα αἰῶνα πέρας ἔχούσης καὶ ὅ-
ριον, πῶς ἀν ὁ προπετὴς τοῦ νοῦ πήγασος καὶ οἶον
δὴ τι πτέρωμα λαβὼν, νέκταρί τε καὶ ἀμβροσίᾳ τραφεὶς,
ἔχοις ἀν ἐλπίσαι εἰς τὸν ὑπερουράνιον προσαναβῆναι γῷ-
ρον καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερκοσμίου ἀψίδος, ως σκοπιᾶς θε-
σπεσίας, τὰ πάντα ἴδεῖν τε καὶ κατανοῆσαι; Ἐν γὰρ
τούτῳ τῷ παντὶ ἀρρήκτοις διεσμοῖς καὶ αὐτὸς πεπεδη-
μένος ὑπάρχει. Ἐτι δὲ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπειος ὁ ἐν τῷ
παντὶ συνειργμένος καὶ ὅταν ἐνεργῇ, δῆλον ὅτι κατ' ἀν-
τίδρασίν τινα ἐνεργεῖ· ὅταν γὰρ ὁ νοῦς νοῇ, οὐδὲν ἄλλο
ποιεῖ ἢ τὸ ἀγθυφεστώς ἔαυτῷ ὄμοιον ἀπεργάζεται καὶ
οὕτω νοεῖ· κατὰ δὲ δύναμιν καὶ φύσιν τὴν ἔαυτοῦ, τοῦ
αἰτιατοῦ τὸ αἴτιον ἀναζητῶν, ἐξικνεῖται μὲν εἰς τι αἴ-
τιον ἀεὶ καθολικώτερον, ἄλλὰ τὸ ἔσχατον τῶν πάντων
αἴτιον, ἐφ' ὃ γε πολλάκις μεγαλαυχεῖ ὅτι ἀνεῦρεν, οὐχ
ἔαυτοῦ ἔργον ἐστὶν, ἄλλὰ τῆς ὑψίστης συναισθήσεως,
ἥτις ἱερὰ μὲν ἄλλως καὶ τῆς ἀληθείας μέτοχος, ἄλλὰ
τῇ διανοίᾳ ἐς ἀεὶ ἀληπτος ὑπάρχει. Ὅστε ἀνευρίσκει μὲν
καθολικώτερόν τι ὅν ἀεὶ καὶ τοῦτο καθ' ὄμοίωσιν ἔαυτοῦ·
ἄλλὰ τοῦτό γε τοῦ παντὸς δεῖ αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἀπει-
ρον εἶναι· αὐτός τε γὰρ ἐν τῷ ἀπείρῳ ὑπάρχει, ως ἀρτὶ
ἐλέχθη, καὶ πᾶν ὅ, τι νοεῖ καθ' ὄμοίωσιν ἔαυτοῦ νοεῖ. Ἐκ
ταύτης οὖν τῆς τοῦ νοῦ ἀτελείας ἀτελῶς καὶ τὸ θεῖον
ἀνευρίσκεται. — Τίνι γὰρ τρόπῳ ἔχοιμεν ἀν φιλοσοφί-
κῶς ἀνευρεῖν τὸ θεῖον, ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ σύμπαντος
τοῦδε ὄρμώμενοι; Πῶς ὁ πᾶς οὗτος κόσμος ἀρχὴν τὸ
πρῶτον λαβὼν, οὕτως ἔχει, οἶον γε νῦν δὴ καὶ ἡμεῖς
πεῖραγ λαμβάνομεν; Ἐὰν γὰρ κατὰ νόμου τοῦ χρήζον-

τος καὶ πληροῦντος εἴπωμεν, μέγα μέν τι ἵσως ἐροῦμεν, ἀλλὰ πολύ γε τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὑπερβαῖνον. ἀληπτὸν γὰρ κατὰ τὸ κύριον· δυσὶν σῦν θάτερον ἡμῖν ἀπολείπεται, σαφήνειάν τινα ἔχον· ἦτοι τὸ Θεῖον ως Δημιουργὸν νοῆσαι ἐκτὸς τοῦ δημιουργήματος τὸ εἶναι ἔχον ἢ Δημιουργόν τε καὶ δημιούργημα ἀμφω "Εν. — 'Αλλ' ἐὰν τὸ πρῶτον εἴπωμεν, διχάσομεν ἐξ ἀνάγκης τὸ "Ον, τῷ φιλοσοφικῷ λεγομένῳ δυασμῷ περιπεσόντες (α). Συμβήσεται ἄρα ἡμῖν εἰπεῖν τὸ Θεῖον ἐξ ἀνάγκης πεπερασμένον· οἰχήσεται ἄρα τὸ προσὸν τοῦτο, ὅπερ ἡμεῖς γε τῷ θείῳ ἀποδίδομεν, τὸ "Απειρον. — Καὶ τὸ παντοδύναμον δ' ωςαύτως, εἴπερ ἄλλου τινὸς πρός τι φανήσεται δεόμενον. — 'Αλλὰ καὶ τὸ Αὐτοτελὲς καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. 'Εὰν δὲ τὸν Δημιουργὸν καὶ τὸ δημιούργημα ἐν "Ον εἴπωμεν, τῆς ὑπαρχούσης προλήψεως ἀπαλλασσόμενοι, καθ' ᾧ περ τὸ ὄρατὸν, ως ὄρατὸν, ἐναντίον τοῦ ἀοράτου λογίζεται, φεύγοντες οὗτω τὴν Σκύλλαν εἰς Χάρυβδιν δεινὴν περιπίπτομεν, ἦτοι εἰς Πανθεσμὸν τοιόνδε ἢ τοιόνδε. Ρητέον δέ μοι ὅλιγα τινὰ περὶ ἔκατέρας τῶν ὑποθέσεων τούτων.

Εἰ μὲν γὰρ τὸ Σύμπαν τόδε ως δημιούργημα ἀνθρώπινως γε νοοῦμεν· πᾶν δὲ δημιούργημα ὑπὸ Δημιουργοῦ τινος ἐγένετο· «παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν» καὶ οὕτω τὸν μὲν κόσμον γεννητὸν, τὸν δὲ γεννήσαντα "Ον τι ὑπέρτατον, ἀγέννητον λέγομεν· οὐκ ἐξαρκεῖ. Τίνι γὰρ τρόπῳ ἔχοιμεν ὅν εἰπεῖν τὸν Δη-

(α) Εἶχοι μέντος ἀν τις λόγον τινὰ καὶ ἵσως οὐκ ἀνισχύρουν ὑποθαλεῖν, φέ περ ἀν χρώμενος, τὸν διχασμὸν ἀποφεύγοις· ἀλλὰ τούτου πέρι οὐκ ἐν τῷ παρόντι σχολὴ ἡμῖν ὑπάργει.

ρέση.

μιουργὸν τὸ Σύμπαν τόδε καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς δημιουργῆσαι;

Πολλαχῶς τοῦτό γε ἐρρέθη. Πλάτων μὲν γὰρ ἔφη
ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἥτοι ὁ κατ' ἐξοχὴν Νοῦς ἐδημιούργη-
σε τὸν κόσμον κατὰ τὸν νόμον τοῦ «βελτίστου.» Τοῦ-
το δ' ἀνεῖη εἰκότως τὸ γέγε δέον εἶναι τῶν ὄντων. «ἀ-
γάθος (γὰρ) ἦν· ἀγαθῷ δὲ σύδεις περὶ οὐδενὸς οὐδέ-
ποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δὲ ἐκτὸς ὅν, πάντα ὅτι
μάλιστα γενέσθαι ἐθουλήθη παραπλήσια ἐσυτῷ.» Ἐδη-
μιούργησε δὲ τὸ οὐσιωδέστατον καὶ Ἐαυτῷ, Νῷ γε ὄντι,
όμοιορυζατὸν τοῦ κόσμου, τὴν παγκόσμιον ψυχὴν, (α)
πρὸς τὰ τέλεια παραδείγματα βλέπων τοῦτ' ἔστι τὰς
ἰδέας. Ταύτας δὲ τὰς ιδέας ὡς τὸ ὄντως ὄν καὶ ἀλη-
θὲς, ὡς αύτως καὶ κατὰ ταύτα ἀεὶ ἔχον ἀπεφήνατο. Τού-
τῳ δὲ τῷ ὡς ἀληθῶς γε ὄντι καὶ τὸ κινοῦν ἔφη πως προς-
εἶναι· ταῖς ιδέαις ἀρα καὶ κίνησιν ἀπέδωκεν. Ἐπειδὴ δὲ
πᾶσαι αἱ ιδέαι εἰς μίαν τὴν κυριωτάτην καὶ τρόπον τινὰ
πασῶν βασίλισσαν συγχορυφοῦνται ἥτοι τὸ «εἶδος εἰ-

(α) Τὸ πολυθρύλακτον ἐν τῷ Τιμαίῳ χωρίον, ἐν τῷ γε λόγῳ
γίγνεται περὶ τῆς μίξεως τῆς παγκοσμίου ψυχῆς, ἡρμήνευσεν
ὁ Πρόκλος, ὅπως καὶ ὁ Πλούταρχος. Ἀμφότεροι δὲ, ὡς γ' ἡμῖν
δοκεῖ, δρθότατα ἡρμήνευσαν· οὐδὲν γάρ ἀτοπὸν ἔγειται πολλαχεῖν
πλάκτωνα φάντα τὴν ψυχὴν ἐκ τε τῆς ἀμερίστου οὐσίας καὶ
τῆς περὶ τὰ σώματα γιγνομένης μεριστῆς καὶ τρίτης ἀλ-
λης οὐσίας, αὐτῆς γε τῆς ψυχῆς, συμμεμιχθεῖς. ἀλλ' ἐνταῦθα
οὗτος οὐτε χρόνος περὶ τούτου. Λέγομεν δ' αὕθις ὅτι ἀμ-
φότεροι οἱ πολυκοσμέντες πολλῷ τοις ἐγγύτερον τῆς Πλακτω-
νικῆς λέξεως κατά γε τοῦτα ἐγένοντο πάντων τῶν γενο-
τέρων, τοις ἀντίτασιν ἐνεδόν.

δῶν», «τὸ ἀγαθὸν», τοῦτο δ' ἀν εἴη τὸ θῆγε δέον εἶναι τῶν ὄντων, οἵτις τὸ ὄντως δν, τὸ "Ἐν· διὰ τοῦτο ἵσως πολλοὶ τῶν σοφῶν ὑπέλαβον ὅτι ή ἴδεα τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ κινήσεως εὐμοιροῦσα, ίκανὴ ἀρα ήν τὸν κόσμον πάντα παραγγαγεῖν· Πλάτων ἀρα Θεὸν δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ιδέαν εἶναι ἐδόξασε· διὸ τὸν ἐν τῷ Τιμαίῳ Δημιουργὸν ὡς ποιητικὴν εἰκόνα μᾶλιον ὑπέλαβον· ἵσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ἀτε σιγῇ παρελθὼν τὰ περὶ τὴν Πλατωνικὴν θεολογίαν, ὥσπου ὁ σοφὸς Μαρτῖνος λέγει. "Ομως δ' οὖν φαίημεν ἀν ήμεῖς γε ὅτι ή τοῦ Δημιουργοῦ εἰκὼν ὡς πρὸς τὰ ἀρτι λεχθέντα οὐχ ἀπλῶς ποιητικὴ ἐστιν, ἀλλ' ἵσως ἔχει καὶ τινα λόγον. Τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ ή ιδέα, εὶ καὶ πλεισταχοῦ τῶν διαλόγων τῇ τοῦ θείου ιδέᾳ εἰς ταῦτὸν συνέρχεται, κατηγορηματικῶς μέντοι ἀεὶ λέγεται. οὐ γὰρ ἀν δεξαίμην ἔγωγε τὸν Πλάτωνα ταῦτὸν εἶναι τὰγαθὸν τῷ Δημιουργῷ εἰπεῖν μᾶλιον ή ὡς ἀν τις φαίη καὶ τὴν ὄρθοτητα ταῦτὸν εἶναι τῷ νῷ ὄντως νοοῦντι· Εἰ γὰρ καὶ ή ὄρθοτης πάντῃ ἀναπόσπαστος τοῦ καθαρῶς τε καὶ εἰλεκτρινῶς νοοῦντος νοῦ ὑπάρχει, ὥστε μηδ' ἀν οὗτον τ' εἶναι καθαρῶς νοοῦντα νοῦν νοεῖν ἀνευ ὄρθοτητος, τῇ γε μὴν ὄρθοτητα ἀεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὡς ἀλλο τι ὅν, προὶς δὲν αὐτοῦ τοῦ νοῦ νοεῖ. Διὸ οὐκ εἰκόνος ποιητικῆς χάριν ὁ Πλάτων τὴν τοῦ Δημιουργοῦ ιδέαν ἐποίησεν, οὐδὲ μύθους τινὰς τῶν ὑπαρχόντων ἀπλῶς παραλαβὼν, ὡς τινές φασιν. Ἀλλ' ὡς περ τὰς ιδέας καθ' ἑαυτὰς λαμβανομένας τρόπον τινὰ ἔτερόν τι τοῦ Νοῦ εἶναι ἡγήσατο, οὕτω τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχειν καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν φάναι ὑποληπτέον. Ἀλλ' εἴεν· πῶς ἔχει τοίνυν ή τοῦ ἀγαθοῦ ιδέα πρὸς τὸν Θεὸν τὸν δημιουρ-

γόν; Ήλαν τὸ ποιεῦν τῇ ἑαυτοῦ φύσει δῆλον ὅτι ποιεῖ,
ἢ ἄν ποιῇ· Θεὸς τοίνυν τὸν κόσμον πάντα βέλτιστον, α-
ριστον ποιήσας, τῇ ἑαυτοῦ φύσει τῇ ἀγαθότητι ἐποίη-
σεν· εἴστιν ἄρα ἡ ἀγαθότης φύσις καὶ νόμος τοῦ Θεοῦ.
Ωστε ὁ θεὸς ἀγαθὸς ὡν, πρὸς τὰ παραδείγματα ἦτοι
πρὸς ἑαυτὸν, ἀγαθὸν ὅντα βλέπων, κατὰ τὸν ἑαυτοῦ νό-
μον τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸν, «ἄριτον», «βέλτιστον» τὸν κό-
σμον ἐδημιούργησε. Συγάναρχοι ἄρα αἱ ἴδεαι αὐτῷ ἔσται
καὶ οὐ κατὰ τὴν σχέσιν τοῦ πρότερον καὶ ὕστερον (α). καὶ

(α) Ότι μὲν οὖν αἱ ἴδεαι οὐκ ἔννοιαι τοῦ Θεοῦ κατὰ Πλά-
τωνά εἰσιν, ὥσπερ Πλούταρχος καὶ Ἀλκίνοος ὁ Πλατωνικὸς καὶ
συγνοὶ τῶν πάλαι τε καὶ νῦν ὑπειλήφασιν, ἐν οἷς γε Μεινέρ-
οις, Τιδευάννοις, Σταλερώμιοις καὶ ἄλλοι, φανερόν. Ότι δὲ καὶ
οὐκ ἐκτός που τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουσιν, ὥσπερ ὁ Μαρτίνος ἡγετεῖαι,
ἐπίσης φανερόν· αἱ γὰρ ἴδεαι καὶ ἡ εἰς ᾧ γε πᾶσαι αἱ ἄλλαι
καρυφοῦνται, τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς τὸ ᾧ γε δέον εἶναι τῶν ὅντων ἡ-
πάντων, οἷα δὲ ἀπλῆ, σύνθετος δ' οὐδὲ ὅπωςτεον, ὥσπερ Μαρ-
τίνος εὐλαβεῖται, νοσυμένη, οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ αὐτή πως ἡ φύσις
καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ δὴ καὶ ὁ νόμος, φά γε ἐνεργεῖ ἐνεργῶν
[ἕπεται Μαρτίνου Τίμαιων Πλάτ. Τ.Α. σ. 6—7. Τ. Β. σ. 50.—].
Πῶς γὰρ ἂν νοήσειεν ὁ Θεός; ἔρωτ' ἂν τις τοὺς σοφοὺς ἐκεί-
νους ἀνδρας· — Δῆλον ὅτι ἀριστα καὶ βέλτιστα, ἔτος δὲ χρεών
ἥν. — Ἀλλὰ τίνι μάλιστα τρόπῳ ἡτοι νόμῳ οὕτω νοήσειεν
ἄν; — Δῆλον ὅτι τῷ νόμῳ τοῦ βελτίστου. — Τί δ' ἐστιν ὁ
νόμος ὁ τοῦ βελτίστου; ἄλλο τε δὲ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν; — — —
Ἀλλὰ παῦ ἐστι τοῦτο τὰ γαθόν; φῆς τοι τὸν Θεὸν κατὰ Πλά-
τωνα τέλεον εἶναι καὶ παντοδύναμον καὶ ἐλεύθερον Ὁν; —
Πάντως. — Δῆλον δέρχ ως ἐν ἔκυτῷ γε τὸν τοῦ βελτίστου νό-
μον ἡτοι τὰ γαθόν, «αὔταρκες» δέν, ἔχει. πέποιθα ὅτι οὕτως ἐ^π
Πλάτων τὸ θεῖον ἐνόησε. Τὰ γαθόν ἄρα οὐγέ ἀπλῶς προτὸν

ροχ'.

πρῶτον μὲν ὁ Δημιουργὸς τὴν παγκόσμιον ψυχὴν ἐδημιούργησε· τοῦτο δ' οὐδὲν μαστηριώδες ἔχει, εἴτες ἀν. τῇ διενοίᾳ λάβοι ὅτι σὶ πάλαι "Ἐλληνες τὴν τε ψυχὴν καὶ τὴν ὕστερον λεγομένην ζωὴν δύναμιν, ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σύσσαν ὑπελάμβανον, διέτις ὥσπερ τὰ ἴδια ζῷα,
οὗτοι καὶ τὸ καθόλου ζῷον ἦτοι ὁ κόσμος ζῆ, ἀστέρες
τε καὶ ἥλιος καὶ λοιποὶ πλανῆται καὶ γῆ καὶ πάντα τὰ
ἐν τῇ γῇ. καὶ τὸ σύνολον ἄρα τῶν φυσικῶν ἡ φυσιολο-
γικῶν δυνάμεων ψυχὴ παρὰ τοῖς πάλαι ἐλέγετο. Ἐν δὲ
ταύτῃ τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν ἐνοικεῖν ὁ Πλάτων ἔφη. Δόξεις
μὲν δέ τινες τὰ περὶ τὴν κορυφὴν τούτου τοῦ φιλοσο-
φικοῦ γίγαντος κρατερὰ καὶ εὖ συγπεπηγότα καὶ τρό-
που τινὰ ἀσειστα ὑπάρχειν. Νοῦς κατ' ἐξογήν τῇ Δημι-
ουργὸς ἀριστος τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητί τὸν κόσμον ἀρι-
στον ἐποίησεν. Νοῦς διὰ τὴν ψυχῆς διήκων τὸ Σύμπαν
τόδε διακοσμεῖ· ὥστε μεταξὺ τοῦ Νοοῦ καὶ τῶν γιγνομέ-
νων, τῶν ὄρατῶν ψυχὴ ἡ μεσολαβοῦσα. Λέγομεν δ'
αὕθις ὅτι ψυχὴν ὁ Πλάτων παγκόσμιον λέγων, τοῦτο
γε μάλιστα ἐν νῷ εἶχεν, ὅπερ ἀν τις καὶ τῶν νῦν νοή-
σεις σύνολον τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν δυνάμεων
καὶ νόμων εἰπὼν· καὶ πάντες σχεδὸν οἱ πάλαι ψυχὴν
ζωῆς οὕπῳ διέστελλον (α). Εἰκότως οὖν ἀν τις ταύτην

τοῦ Θεοῦ ἐστιν, οὐδὲν ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ νόμος τοῦ εἶναι Θεῷ,
αὐτὴν πιος αἵτη ἡ φύσις καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ. μηδὲν μνημονητέον
ὅτι Πλάτων, ὃς περὶ καὶ πάντες οἱ ἐθιμοὶ φύσει πως καὶ ἔξει
εἰς πανθεῖσμὸν ἀποκλίνουσιν.

(α) Ἰδίον δὲ τῷ θείῳ Πλάτωνι ἐν τούτῳ τῷ δόγματι τόδε
ἐστι· τὴν γὰρ τοῦ κόσμου ψυχὴν ἦτοι τὸ σύνολον τῶν κοσμι-
κῶν δυνάμεων καὶ νόμων, διὸ τὸν ἡ θεσπεσίκ τοῦ Σύμπαντος

ρος'.

τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν πρὸς εὔρυρρόν ποταμὸν
ἰδεῶν παραβάλλοι, ὃς ἀπὸ ὑψηλοῦ τινος καὶ αἰγλήντος
τόπου, ἐνῷ γε αἱ ιδέαι πᾶσαι εἰς Μίαν συγχορυφοῦνται:
καταλειθόμενος, κατ' εὐθυωρίαν ρεῖ, ἔως οὗ εἰς ψημμώ-
δεις χώρας ἥκων ἴσταται καὶ ἀτελῆς φαίνεται· πᾶσα
γὰρ κίνησις πλὴν τῆς κυκλοτεροῦς, οἷον κωλύσει ἀεὶ<sup>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΤΑΛΕΙΟΣ ΕΠΙΤΕΧΝΟΣ</sup>
ὑποκειμένη, ἀτελῆς ἀναφαίνεται. αἱ γὰρ ιδέαι εἰς μυριά-
δας ιδεῶν ἀποσχίζονται καὶ τοῦτο μὲν ὡς ἀληθῶς ἀξι-
ἀγαστόν ἐστιν. Ἐν δὲ μόνον ὡς ἐν παρόδῳ εἰρήσθω μοι
ἐνταῦθα, ὅσοι τὸν Πλάτωνα ὑπέλαθον ὅτι καὶ ιδέας τοῦ
κακοῦ καὶ αἰσχροῦ ὡς ὅντως οὕσας ἔθετο, οὐ πάνυ κα-
λῶς, οἶμαι, τὰ τοῦ Πλάτωνος ἐγενόησαν, καίτοι ἀληθῶς

ἀρμονία τελεῖται, ὡς ἀναμάρτητον οὖσαν, τιμιωτέραν τε καὶ
πρεσβύτεραν τῆς ἀνθρωπικῆς ψυχῆς εἶναι ἡγεῖτο· αὕτη γὰρ
ἀμαρτήμασιν ὑπόκειται. ἐν γὰρ τῷ ἀμαρτάνειν ἀτέλειαν μόνον
ὁ Πλάτων ἐνεώρε, οὐχὶ δὲ καὶ ἐλευθερίαν· ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἀν-
θρώπου μακρῷ περιελεύσει εἰς τὸν ἄνω τόπον γιγνομένη ἀγνί-
ζεται. ἀγνότατος μὲν οὖν ὁ ἀνώτατος τόπος, ἡ σφαίρα, ἐν τῇ
γε οἱ ἀπλανεῖ; ἀστέρες ἀμαρτύρουσιν (εἴη δ' ἀν αὕτη καὶ παμ-
παλκία τις παράδοσις περὶ τῶν ἀστέρων ὡς θεῶν ὅντων λα-
τρευομένων)· καὶ οὐδὲν δέ τις ἀπὸ τῆς τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων
σφαίρας διὰ τῆς τῶν πλανητῶν ἐπὶ τὴν γῆν καθίπταται, κατὰ
τοσοῦτον καὶ ἀεὶ ἀτελεστέροις οὖσιν ἐντυγχάνει· τὸ γὰρ ἀνώ-
τατον ἀγνότατον κατὰ Πλάτωνα, τὸ δὲ κατώτατον ἀτελέστα-
τον. Ίσως δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ θυσιῷ τῶν θαλασσῶν ζῶντα, οὓς
τὸν κατώτατον τόπον ἔχοντα καὶ ἀθρόῳ τῷ γεώδει βαρυνό-
μενα, ἀτελέστατα δὲ Πλάτων ὑπελάχυθανεν, εἴπερ ἔξεστιν ἐκ
τῶν εἰκόνων εἰκάσαι, αἵς ἐνιαχοῦ κέχρηται. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ
κατώτατα ζῷα περιελεύσει τῇ εἰμαρμένῃ εἰς τὸν ἀνώτατον τό-
πον αὔθις γιγνόμενα ἀγνίζεται, καὶ γε τεῦθεν πάλιν εἰς τὸν κατώ-

ρογ'.

σοφοὶ ὄντες· οὐδὲ ὅσα παραδείγματα καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Παρμενίδου προφέρονται ἀποδείχνυσί τι τοιοῦτον· ὥχετο γὰρ ἀν σύτω πάντα τὰ τοῦ Ηλάτωνος, ως καπνὸς ὑπ' ἀνέμου φερόμενος, εἰ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ αἰσχροῦ ἴδεαν ως ὄντως οὖσαν ἐπίθετο. Εἴτε δὲ τολμητέον μοι καὶ τόδε· ὅσα εἶσται εὔτρωτον τὸ τῶν ἴδεων σύστημα ἡγοῦνται, ωστ' ἄγοιόν τ' εἶναι ἐκ τοῦ προχείρου αὐτὸς ως παίδειον **ἄθυρμα** ἢ πομφόλυγα διαλύσαι, οὗτοι καίπερ σοφοὶ ἀλλώς ὄντες παρεῖδον ὅτι ὁ σθεναρὸς τοῦ Ηλάτωνος νοῦς δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ τοῦτό γε μάλιστα ἐσπούδασε, τὴν ἴδεολογίαν καὶ ταύτη τῇ ἴδεολογίᾳ ἐς τὰ μάλιστα πέποιθεν (α). Τὰ μὲν οὖν ἡμῖν δοκοῦντα περὶ τούτου ἀλ-

τατον αὕθις ἔλθοντα φύρεται καὶ σύτως ἐφεξῆς. Ψυχολογικῶς ἀρχ δὲ ἀτέδιος τῶν ὄντων κύκλος τελειωταί· οὐ μέντοι καὶ ἴδεολογικῶς· τῇ γὰρ κυκλοτερεῖ τῶν ἴδεων περιελεύσει ἐμποδὼν ἡ ὕλη, τὸ δρατὸν γενόμενον, ἐκώλυτεν.

(α) Εἰώθασι τοὺς φιλοσοφοῦντας, καθ' ἣν περὶ μέθοδον ἐν τῷ φιλοσοφεῖν κέχρηνται διχῇ διαρεῖν εἴς τε τὸν ἄναλυτικὸν καὶ τὸν συνθετικὸν· καὶ ἀναλυτικοὶ μέν εἰσιν, διοι τὸ σύνθετον καὶ δρατὸν ἢ τὸ ἐν σχέσει τινὶ ὅν νοητὸν ως δεδομένον παραλαμβάνοντες, ἐπὶ τὸ ἀπλοῦν ως ζητούμενον διὰ τῆς ἀναλύσεως προβαίνουσιν· οὗτοί εἰσιν οἱ ἐμπειρικοὶ λεγόμενοι. Συνθετικοὶ δὲ τὰνάπαλιν, διοι τὸ ἀπλοῦν ως δεδομένον παραλαμβάνοντες, ἐπὶ τὰ σύνθετα καὶ δρατὰ ἢ τὰ ἐν σχέσει τινὶ ὄντα νοητὰ διὰ συνθέσεως προβαίνουσιν· οὗτοι εἰσιν οἱ ἴδεολόγοι· ἢ ἴδαινοι ἢ θεωρητικοὶ ἢ ὅπως σὺν ταῖς χαίροις αὐτοὺς ἀποκαλῶν. Οὕτως οὖν πολλοὶ εἴποιεν ἂν τὸν Ηλάτωνα συνθετικὸν φιλόσοφον εἶναι κατ' ἐξοχήν, οἷον δὴ ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων, τῶν ἴδεῶν ως τεθειμένων, δρμώμενον, εἰς τὰ κατὰ μέρος ἢ τὰ ἐν σχέσει τινὶ ὄντα ἐπικαταβαίγειν.

ροδ'.

λοτε ἐροῦμεν· γῦν δ' ὡς ἐν παρόδῳ τάδε ῥητέον· δὶς Πλάτων λέγει τραπεζότητα, κυαθότητα, τριχότητα καὶ τὰ παραπλήσια· λάβωμεν ἐν τούτων τῶν πολλῶν ὡς παράδειγμα· κυαθότητα λέγων, νοεῖ πάντως τὸ εἶδος, καὶ

τὸν τολμῶσι, ποιητικὴν μὲν χάριν ἄλλως ἔχον, μπόστασιν δ' οὐδεμίαν ἀληθῆ. Θαρροῦντας μάλα τοις γε λέγομεν πολλοὺς πάμπαν δικλαθεῖν ὅτι ὁ Πλάτων ἐπὶ τῶν κυριωτάτων συνθετικῶς προΐστανται, αὗτὸς ἕδη πρότερον πείρᾳ μὲν ἀμφιλαφεῖ, μελέτῃ δὲ πολυχρονίᾳ ἀναλυτικῶς τὸ ἀπλοῦν ἔτοις τὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς, τὰς ἴδεας ἀνευρών. πολλοὶ δὲ διὰ πολλῶν καὶ πάνυ λεπτῶν λόγων ἐπεγγένηταν τοις ἔργοις μέθοδον, οἵτις ἐπαγωγὴ καλεῖται. Πρὸς τί πολλῶν χρήζομεν λόγων; Αὗτὸς γάρ δὲ Σωκράτης ἐν Φαίδωνι (σ. β'). μάλα ἀφελῶς καὶ σαφῶς διὰ βραχὺών τοις περὶ τῆς ἑαυτοῦ μεθόδου, τῆς ἐπαγωγῆς διηγεῖται. Ήτο γάρ πρότερον τῇ ἀναλυτικῇ μεθόδῳ δὲ Σωκράτης χρητικόν, «ἐργάμενέστατόν τινα λόγον» ἔτοις ΙΔΕΑΝ ἀνεύρει (πολλοὶ δέ φασιν ὅτι οὐδέποτε οὐδέποτε τοις συνθετικῇ μεθόδῳ εὑρίσκεται! Τὸ ψεῦδος φανότατον τὸ γάρ κοινὸν ἐπὶ πολλῶν σύνθετον εἴναι τοις συνθετικαῖς.) Καὶ ταῦτη τῇ ἴδεᾳ ὡς ἀρχῇ γενομένος, τὰ πρωτιθέματα μπάγεις ἔτοις τοις συνθετικῶς προΐστανται. Ταῦτη τῇ ἐπαγωγῇ φανερώτατα καὶ δὶς Πλάτων ἐπὶ τῶν πλείστων κέχρηται. Ήτο γάρ πρότερον τῇ συνηθεστάτῃ μεθόδῳ πάντων σχεδὸν τῶν πάλαι φιλοσόφων τοις οὐδὲ τοῦ συνθέτου καὶ δρατοῦ τοις σχέσεις τινὶ ὄντος νοητοῦ εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὄντα διαδικοδός καὶ οὐδὲ τούτου εἰς τὸ δρατὸν τοις σχέσεις τινὶ ὄντα διαδικοδός. Οὐδὲ τοις διδός, οὐδὲ τοις διδός. Τοῦτο ἐστιν η ἐπαγωγή, δρμωμένη ἀεὶ ἀπὸ τῆς κάτω διδοῦ. «Πλάτων δὲ τὴν δικιρετικὴν μεθόδον ἐξυμνῶν καὶ θριγκὸν αὐ-

δέ ἔκφαίνεται τι, ὡς τῆς δύμωνύμου ίδεας μεταλαγχάνον· ἀφαιροῦ τοίνυν τῇ διανοίᾳ τὴν κυριότητα· μενεῖ τι ἄρα ἄλλο ὑπόλοιπον; — Πάντως δή που, κοιλότης τῇ κυριότητῃ ἄλλη ἄλλῃ προσηγορίᾳ ἀνήκουσα. — ἀφαιροῦ τοίνυν καὶ ταύτην· ἢ μενεῖ τι ἄρα ἄλλο ὑπόλοιπον καὶ νῦν; — πῶς γάρ οὕτως; — ξύλον ἵσως, αὐτό γε τοῦτο **ἄντεξύλον**. ἄλλ' ἀφαιροῦ καὶ τὴν ξυλότητα· μενεῖ τι **ἄρα** ἄλλο; — πάντως. — Χώρει τοίνυν ἀφαιρούμενος **οὗτως** τῇ διανοίᾳ ἐν ἔκαστον τούτων, ἄλλο τι ἢ ἐπί τι ταῖς αἰσθήσεσιν ἀληπτον ἥττεις; πάντως, ὡςπερ καὶ οἱ ἀτομολόγοι. Μῶν μέχρι τοῦ μηδενὸς ἄρα γε ὁ Πλάτων προβαίνει; οὐδὲ ὄπως τοιεῦν· εὖ γάρ οἶδεν ὅτι ἐκ μηδε-

τὴν φιλοσοφίας λέγων, ταύτης δὲ θέμενος ἕργον εἴναι τὸ δύνασθαι τό τε ἐν πολλὰ ποιεῖν καὶ τὰ πολλὰ εἰς ἐν συνάγειν, διπερ ἀν εἴη ἵσων τῷ τὰ γένη δύνασθαι διαιρεῖν (;) εἰς εἰδη καὶ εἰς τὰ ὑπὸ ταῦτα καὶ πάλιν τὰ ἀτομα συντιθέναι τε (;) καὶ εἰς ἐν γένος ἀνάγειν τε καὶ συγκεφαλαιοῦσθαι, τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ διαλεκτικὴν καλεῖ.» σχόλ. εἰς τὸ Α τῶν τοπικῶν. σ. 251 τῆς ἐκδ. τοῦ Σοφοῦ Βραχνδιείου. — Ο δὲ συλλογισμὸς κατὰ πάντας αὐτοῦ τὰ σχέματα ἐκτέρῳ τῇ μεθόδῳ ἐνδέχεται γίγνεσθαι, τῇ τε συνθετικῇ καὶ ἀναλυτικῇ. συνθετικῇ μὲν μεθόδῳ δ συλλογισμὸς γίγνεται, ὡς ὅταν τις ἀπὸ ἀπλουστέρου μέν τινος ὅρμωμενος, οἷον ἀγαθόν ἐστι τὸ ἥγε δέον εἴναι δν, συνθετικῶς δὲ προθείνων συμπεραίνεται, ἀγαθὸν ἄξα ἐστὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ εὔεργετεῖν τὸν πλησίον ἀναλυτικῇ δὲ μεθόδῳ γίγνεται δ συλλογισμὸς, ὅταν τις ἀπὸ τινῶν ἐν σχέσει τινὶ πρὸς ἄλληλα συνταγὴν τῶν δρμῶμενος (ἐν γάρ συλλογισμοῖς σύνθετον ἡ δρατὸν οὐκ ἐγχωρεῖ), οἷον φύσει τοῦ εἰδέναι πάντες ἀνθρωπος ἔργομεθα, κατ' ἀνάλυσιν δὲ προθείνων, ἀπλούστερόν τε συμπεραίνεται, τὸ θεῖον ἄρα σοφόν.

νὸς οὐκ ἀν πάλιν τὸ ὃν τὸ ὄρατὸν (ὅπερ ὁ Πλάτων οὐκ ὃν λέγει, ως δεὶ Γιγνόμενοι, κατὰ τάναγτία πρὸς τὸ ἀεὶ ώςαύτως καὶ κατὰ ταῦτα ὃν (α)) συστήσειεν, ως εὖδ' ὁ ἀτομολόγος ὁ πάλαι τε καὶ νῦν εἰς τὸ μηδὲν τελευτᾶς. Τοῦτο δὴ τὸ ἔσχατον, εἰς ὃ ὁ θεῖος Πλάτων ἥκει, πολλοῖς ὀνόμασιν ἐπειράθη ὀνομάσαι δεξαμενὴν, τόπον εἰπών (β). Ἀλλά τινες οὐ καλῶς δοκοῦσι μοι τὸν

(α) Ἔγελος δὲ ὃν καὶ οὐκ ὃν ταῦταν εἶναι ἀμφω λέγει, τὸ οὐκ ὃν ως ὃν ἐν σχέσει τινὶ πρὸς τὸ ὃν νοῶν, ἐκάτερον δὲ εἰς ἐκάτερον μεταβαθίζειν καὶ ἐν ταῦτῃ τῇ μεταβάσει ἀεὶ ὃν ἔν, τελειούμενον καὶ ἔχοτον τρόπον τινὰ ἀεὶ ἀπολειπόμενον καὶ οὐδέποτε τοῦ εἰμαρμένου δίνου ἀποπαυόμενον.

(β) Τάδε σχεδὸν τὰ ἀνόματα· «Δεξαμενὴ», «τὸ πανδεχὲς», «τὸ ὑποκείμενον», «χώρα», «τόπος», «ἡ μήτη», «τὸ ἐκμαγεῖον», «τὸ ἐν ᾧ γίγνεται», «τὸ ἀόριστον», «μυάς ἀόριστος», τὸ «φύονταν οὐ προδεχόμενον, ἔδραν δὲ παρέχον ὅταν ἔχει γένεσιν πάσιν, αὐτὸν δὲ μετ' ἀνασθησίας ἀπτὸν λογισμῷ τινὶ νόθῳ, μόγις πιεστὸν, πρὸς δὲ δὴ καὶ ὀνειροπολοῦμεν βλέποντες καὶ φαμεν ἀναγκαῖον εἶναι που τὸ ὃν ἄπανταν τινὲς τόπῳ καὶ κατέχον χώραν τινά, τὸ δὲ μήτε ἐν γῇ, μήτε που κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι». «Ὄλην» δὲ αὐτὸς μὲν ὁ Πλάτων οὐκ εἴπει, ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ὡς «ἐκ τῶν ἀγράφων δογμάτων Ὄλην ἀποκαλεῖ, καὶ δὲ πλούταρχος ἐν τῷ περὶ γενέσεως τῆς ψυχῆς, τοιούτης δὲ παρὰ Τιμαίῳ τῷ Λοκρῷ εὑρηται ώςαύτως «Ὄλα».

Ο Μαρτίνος πάνυ σοφῶς τῷ Σταλλιθωμίῳ ἀντιλέγων, λέγει ὅτι δὲ τόπος οὗτος, τὸ ἐκμαγεῖον, οὕτε ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ ἐστι κατὰ Πλάτωνα, οὕτε δημιούργημα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, συνάναρχος δὲν τῷ Θεῷ. (Τιμ. Τ. Α. σ. 48. Τ. Β. σ. 203 κφδ.—) Τοῦτο καὶ τὸ μάλιστα τετρατὸν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ἀλλὰ τὴν ἀντίρρησιν τοῦ σοφοῦ Μαρτίνου πρὸς αὐτὸν τὸν Πλάτωνα οὐ πάνυ τι προσιέμενα. αὐτοθι. Τ. Αοῦ σ. 48. ἐδίφ. Εον.

τόπον τοῦτον τῷ κοινῶς λεγομένῳ τόπῳ συγχέαι· καὶ γάρ ὁ τόπος οὗτος τοῦ Πλάτωνος οὐ τὸ ἐνῷ γε τὰ αἰσθητά ἔστιν, ὡςπερ ὁ σοφὸς Μαρτῖνος ὑπολαμβάνει· οὐδ' ὅπως τις ἄλλ' ὁ τόπος οὗτος ἔστι τὸ ἐνῷ γε τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν, ὅπερ πάντῃ διάφορόν ἐστι τοῦ κοινῶς λεγομένου τόπου (α). ἀλλοι δέ τινες οὐκ ἔχουσι συμβαλλεῖν, ὅπως ποτὲ ὁ Πλάτων εἴρηκεν ὅτι οὗτος ὁ τόπος, ἢ **δεξαμενὴ** νόθῳ τινὶ λογισμῷ περιληπτή ἐστιν. ἀλλὰ κατὰ γε τὴν ἡμετέραν καὶ πάνυ σαφῶς εἴρηκεν· τοιόνδε τι γάρ βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ὁ τόπος οὗτος οὔτε τι νοητὸν σῆλως ἔστιν οἵτοι ιδέα ὥστε καθαρῷ καὶ εἰλεκρινεῖ λογισμῷ αὐτὴν λαβεῖν, οὔτ' αὖ τῶν αἰσθητῶν τι ὥστε δόξη τε καὶ αἰσθήσει τινὶ ληφθῆναι· οὔτε ιδέα ἔστιν, οὔτε σῆλως ὕλη, νόθῳ τινὶ ἀρα λογισμῷ ληπτή (ὅρα σημ. α). "Οτι μὲν οὖν ἔκείνη ἡ τῶν εἰδῶν καὶ σχημάτων ὑπάλληλος συνέχειται διανοίας εὑρημάτων τι βάθος ἔχούσης ἔστι, παντὶ που δῆλον· γιλειτηρίδας γάρ ὁ Πλάτων κατά γε τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους προέβη. (6).

(α) Ὁ τόπος οὗτος κατὰ Πλάτωνα οὐδὲν ἄλλο ἔστιν οὐ τὸ
κενὸν καὶ ἀφηρημένον εἶναι τοῦ μὴ ὅντος τῶν αἰσθητῶν (ἐπεὶ
τοῖς γ' αἰσθητοῖς κατὰ τοσοῦτον τὸ εἶναι ὑπάρχει, καθ' ὃσον
τῆς ἰδέας μεταλλαγγίανει). Ἀλλὰ τὸ ἀπλῶς εἶναι ως κενὸν καὶ
ἀφηρημένον φύσει ἄληπτον τῷ νῷ ἔστιν, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὸ
εἶναι τοῦ μὴ ὅντος. Ωστε καλλιέργειαν εἶχεν, εἰ Πλάτων ἔλε-
γεν ὅλως ἄληπτον τῇ διανοίᾳ εἶναι τὸν τόπον ἐκεῖνον.

(6) Ο μὲν Ἔγελος πάσης τῆς θεωρίας τῆς, ἐν τῷ Τιμαίῳ (ὅν
οὐδὲ τοῦ Πλάτωνος ἔργον εἶναι λέγει, ὃς περ μέχρι τινὸς καὶ δ'
Σχελλίγγιος) παντάπασιν ὀλιγωρεῖ καὶ σχεδόν τι ἐς τὸ μηδὲν
ἀπορέεται. Ο δὲ Μαρτίνος περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν φυσικῶν